

Daniella Muroš

RENÉ DESCARTES

ROZPRAVA

O METODĚ,

jak správně vésti

svůj rozum

a hledati pravdu

ve vědách

PŘELOŽILA

VĚRA SZATHMÁRYOVÁ-VLČKOVÁ

1947 JAN LAICHTER V PRAZE

ČÁST PRVNÍ.

Úvahy, týkající se věd.

Zdravý smysl je věc ze všeho na světě nejlépe rozdělená; neboť každý se domnívá tak dobře být jím opatřen, že i ti, jež lze nejtíže uspokojiti v jakékoli jiné věci, nikterak nemají ve zvyku toužiti po tom, aby ho měli více, než ho mají. V čemž se pravděpodobně ne každý z nich mýlí; dokazuje to však ještě spíš, že schopnost správně uvažovati a rozeznávati pravdivé od klamného, což je vlastně ona schopnost, kterou nazýváme zdravým smyslem neboli rozumem, je od přirozenosti u všech lidí rovná; a dokazuje to dále, že rozličnost našich názorů nepochází z toho, že jedni jsou rozumnější než druzí, nýbrž toliko z toho, že vedeme své myšlenky různými cestami a neuvažujeme o týchž věcech. Neboť nestačí míti zdravý smysl, nýbrž hlavní je správně ho užívati. Největší duše jsou schopny největších neřestí právě tak jako největších ctností; a ti, kteří krácejí jen velice pomalu, mohou postoupiti mnohem dále, jdou-li vždy přímou cestou, než oni, kteří běží, ale od ní se vzdalují.

Co se mne týče, nikdy jsem se nedomýšlel, že by můj

duch byl v čemkoli dokonalejší nad průměr; často jsem si dokonce přál míti tak rychlou myšlenku nebo tak jasnou a zřetelnou obrazotvornost, anebo tak objemnou a pohotovou paměť jako někteří jiní. A neznám jiných vlastností, jež by jako tyto vedly k zdokonalení ducha: neboť co se týče rozumu nebo zdravého smyslu, protože je jedinou věcí, činící nás lidmi a odlišující nás od zvířat, věřím, že je celý v jednom každém, a budu sdíleti v této věci obecné mínění filosofů, kteří praví, že větší nebo menší míra je toliko v nahodilých přívlascích, a nikoli ve formách čili v přirozenostech individuí téhož druhu.³⁾

Avšak odvažuji se tvrditi, že jsem měl podle svého mínění veliké štěstí, octnuv se už od svého mládí⁴⁾ na jistých cestách, jež mne dovedly k úvahám a zásadám, z nichž jsem vytvořil metodu, kterou — jak se domnívám — mám možnost zvětšovati postupně své znalosti a pozvedati je ponenáhlu k nejvyššímu stupni, jakého jim dovolí dosáhnouti prostřednost mého ducha a krátké trvání mého života. Neboť jsem s její pomocí sklídl již takové ovoce, že, ačkoli v soudech o sobě snažím se kloniti vždy spíš k nedůvěře než k domýšlivosti; a ačkoli se mně, pohlížejícímu zrakem filosofa na rozličné činy a podnikání všech lidí, zdá téměř vše marným a neúčinným, přece neustávám pociťovati svrchované zadostučinění nad pokrokem, jež jsem podle svého mínění již učinil v hledání pravdy, a nabývati takových nadějí do budoucnosti, že, je-li mezi zaměstnáními lidí, to jest

pouhých lidských tvorů,⁵⁾ nějaké podstatně dobré a důležité, odvažují se věřiti, že je jím ono zaměstnání, které jsem si vyvolil.

Přesto je možno, že se mýlím, a že to, co pokládám za zlato a diamanty, je jen trochu mědi a skla. Vím, jak podléháme omylům v těch věcech, které se nás týkají; a kterak nám mají být podezřelé úsudky našich přátel, jsou-li v náš prospěch. Avšak přece velmi rád naznačím v této rozpravě, jaké jsou cesty, kterými jsem se bral, a znázorním svůj život jako na obraze, aby jej mohl každý posouditi, a abych já, zvěda z obecného mínění úsudky o něm, měl v tom nový prostředek poučiti se, prostředek, jež připojím k oněm, kterých obvykle užívám.

A tak mým úmyslem není učiti zde metodě, již musí každý následovati, aby správně vedl svůj rozum, nýbrž toliko ukázati, jakým způsobem jsem se snažil vésti svůj rozum. Ti, kteří se osmělují dávat předpisy, musí se pokládati za obratnější těch, jimž je dávají, a chybí-li v nejmenším, jsou pro to hodni důtky. Já však, předkládaje tento spis jen jako historii, nebo, chcete-li raději, jako bajku,⁶⁾ kde vedle několika příkladů, hodných napodobení, naleznete možná také mnoho jiných, kterých není záhodno následovati, doufám, že bude aspoň někomu užitečný, neškodě nikomu, a že mi budou všichni vděčni za mou upřímnost.

Byl jsem vychováván v oborech humanitních⁷⁾ od svého dětství, a ježto mi dokazovali, že jimi lze dosáh-

nouti jasné a bezpečné znalosti všeho, co je užitečné pro život, měl jsem svrchovanou touhu, osvojit si je. Avšak ihned, jakmile jsem dokončil celé ono studium, po němž býváme obyčejně přijati mezi učené, změnil jsem úplně své mínění. Neboť jsem se viděl obtížen tolika pochybami a omyly, že se mi zdálo, jako bych byl nic nevytěžil ze své snahy vzdělati se, ledaže jsem odkrýval stále více svou nevědomost. A přece jsem byl na jedné z nejslavnějších škol v Evropě, kde, jak jsem si myslel, musí být učení muži, jsou-li vůbec kde na zemi; naučil jsem se tam všemu, čemu se učili druzí; ba dokonce, nespokojiv se vědami, jimž nás učili, přečetl jsem všechny knihy, jednající o oněch vědách, pokládáných za nejzvláštnější a nejvzácnější,⁸⁾ jež mi mohly padnouti do rukou; při tom jsem znal úsudky, jež měli jiní o mně, a nepozoroval jsem, že by mne byli stavěli pod mé spolužáky, ačkoli byli již mezi nimi někteří, určení k tomu, aby vyplnili místa našich učitelů; a konečně naše století mi připadalo stejně kvetoucí a bohaté znamenitými duchy, jako kterékoli předcházející. Proto jsem si dovolil posuzovati ostatní podle sebe a domnívati se, že nebylo na světě doktriny takové, v jakou mi předtím dávali doufati.

Neustával jsem však ceniti si cvičení, jimiž se zaměstnávají ve školách. Uznával jsem, že jazyky, jimž se tam učí, jsou potřebné pro porozumění starým knihám; že půvabnost bajek probouzí ducha; že paměťhodné činy dějinné povznášejí ducha, a že, jsouce čteny obe-

zřetně, pomáhají tvořiti úsudek; že četba dobrých knih je jako rozmluva s nejnadanějšími lidmi minulých století, kteří byli jejich autory; a dokonce jako rozmluva vybraná, v níž nám odkrývají toliko nejlepší ze svých myšlenek; že výmluvnost má nesrovnatelnou moc a krásu; že v poesii jsou velmi rozkošné jemnosti a půvaby; že matematika má velice bystré nálezky, jež mohou býti nadmíru užitečné jak pro uspokojení zvědavých, tak pro usnadnění všech umění, a mohou ulehčiti lidskou práci; že spisy, pojednávající o mravech, obsahují mnoho pouček a mnoho napomenutí k ctnosti, jež jsou nesmírně užitečná; že theologie učí dosáhnouti nebe; že filosofie podává prostředek, jak mluvití pravděpodobně o všech věcech a buditi obdiv méně učených; že práva, medicína a ostatní vědy přinášejí pocty a bohatství těm, kdož je pěstují; a konečně, že je dobré všechny je prozkoumati, i nejpověřivější a nejklamnější, abychom poznali jejich pravou hodnotu a vyhnuli se ošálení.

Než domníval jsem se, že jsem věnoval již dosti času jazykům; a rovněž dosti četbě starých knih a jejich historiím i bajkám. Neboť míti styky s lidmi jiných století je skoro totéž jako cestovati. Je dobré věděti něco o mravech rozličných národů, abychom zdravěji posuzovali své, a abychom se nedomnívali, že všechno, co je proti našim zvykům, je směšné a nerozumné; což činí obyčejně ti, kteří nic neviděli. Věnujeme-li však příliš mnoho času cestování, stáváme se konečně cizinci ve vlastní zemi,

Historie

a jsme-li příliš zvědaví na věci, jež se udály v minulých stoletích, zůstáváme zpravidla naprosto neznalí těch, které se dějí v tomto století. Nadto bajky představují jako možné mnohé příhody, které vůbec nejsou možné, a dokonce i historie nejvěrněji vyprávěné, i když nemění ani nezvětšují věci, aby je učinily hodnějšími čtení, aspoň vynechávají z nich skoro vždy nejšpatnější a nejneslavnější okolnosti, a proto zbytek jejich se nekryje se skutečností, a ti, kdož řídí své mravy příklady, vzatými z oněch historií, upadají do výstředností našich románových hrdinů a pojmají zámysly, které přesahují jejich vlastní síly.

Velice jsem si vážil výmluvnosti a byl jsem přímo zamilován do poesie; avšak měl jsem za to, že ta i ona jsou spíše dary ducha než ovoce studia. Ti, kteří mají nejsilnější úsudek a kteří nejlépe dovedou spořádati své myšlenky, aby je učinili jasnými a srozumitelnými, vždy nejlépe mohou přesvědčiti o tom, co navrhují, i kdyby mluvili jazykem nevzdělanců a nikdy se neučili retorce; a ti, kteří mají nejpěknější nápady a kteří je dovedou vyjádřiti nejzdobněji a nejpůsobivěji, byli by nejlepšími poety, i kdyby neznali pravidla poetiky.

Zvláště jsem si liboval v matematice pro jistotu a zřejmost jejích závěrů, avšak neznal jsem posud jejího pravého užití, a domnívaje se, že prospívá toliko uměním mechanickým,⁹⁾ divil jsem se, že při jejím tak pevném a trvanlivém základu nic vyššího se na ní nevystavělo. A zas naopak jsem srovnával spisy starých pohanů, pojednávající o mravech, s velmi nádhernými a skvělými

paláci, jež byly vystavěny jen na písku a na bahně: pozvedají ctnosti velmi vysoko, líčíce je jako nejčestnější ze všech věcí na světě, avšak neučí znáti je dostatečně, a často to, co nazývají tak krásným jménem, je toliko nečitelnost nebo pýcha nebo zoufalství nebo otcovražda.¹⁰⁾

Ctil jsem naši theologii a činil jsem si nárok na dosažení nebe jako kdokoli jiný; avšak dověděl se zcela bezpečně, že cesta tam je stejně otevřena nejnevědomějším jako nejučenějším, a že zjevené pravdy, jež tam vedou, jsou nad náš rozum, nebyl bych se odvážil podrobiti je slaboduchému svému uvažování, a měl jsem za to, že k tomu, aby byly zkoumány s úspěchem, je nutno míti nějaké zvláštní přispění nebes a býti víc než člověkem.

Nic neřeknu o filosofii,¹¹⁾ než to, že vida, jak při všem pěstování nejznamenitějšími duchy, jací žili od mnohých staletí, přece není v ní ještě ani jediné věci, o níž by se nedisputovalo, jež by tedy nebyla pochybná, nebyl jsem tak domýšlivý, abych doufal, že se mi v ní povede lépe než jiným; a že, vida, kolik v ní může býti o téže věci různých mínění, zastávaných učenci, když přece jen jediné může býti pravdivé, považoval jsem takřka za klamně všechno, co bylo toliko pravděpodobné.

Co se pak týče ostatních věd, pokud vypůjčují své principy z filosofie, soudil jsem, že nebylo lze vystavěti nic zajištěného na základech tak málo pevných; a ani pocta ani užitek, jež tyto vědy slibují, nedokázaly, aby mne zvěřily naučiti se jim: neboť jsem se necítil,

*Právní slabost
vlastní
1107*

Matematika 146

Theologie

filosofie

Bohu díky, nucen činiti z vědy řemeslo, abych jím zlepšil stav svého majetku; a ačkoli jsem se nevydával za člověka, který pohrdá slávou jako kynik,¹²⁾ přesto jsem velmi málo dbal slávy, neboť jsem nikterak nedoufal, že bych jí mohl dosíci jinak než nezaslouženě. A konečně, co se týče špatných doktrin, domníval jsem se, že již dostatečně znám jejich cenu, abych se nedal oklamati ani sliby alchymistovými ani předpovědmi astrologovými ani podvody magikovými ani umělostkami a chvástáním těch, kteří se vydávají za obeznalejší, nežli jsou.

Proto, jakmile mi věk dovolil odejít z područí preceptorů, opustil jsem docela studium;¹³⁾ a rozhodnuv se, že nebudu hledati jiné vědy než tu, jež by se dala nalézt ve mně samém nebo ve velké knize světa, použil jsem zbytku své mladosti k tomu, abych cestoval, abych viděl dvory a armády, abych se stýkal s lidmi různých povah a postavení, abych získal rozličné zkušenosti, abych sám sebe vyzkoušel v situacích, jež mi osud nabízel, a abych všude o věcech se naskytujících činil takové úvahy, abych z nich mohl mít nějaký užitek. Neboť se mi zdálo, že mohu najíti mnohem více pravdy v úvahách, jež činí každý o událostech, na nichž mu záleží a jejichž rozuzlení ho nutně brzy potom potrestá, usuzoval-li špatně, než v úvahách, které koná učelec ve své pracovně o spekulacích, jež jsou bez plodných následků a jež pro něj nemají jiný důsledek než ten, že si na ně bude tím více domýšlet, čím budou vzdálenější zdravého smyslu: neboť musil užítí tím více ducha a

umělosti, snaže se, aby je učinil pravděpodobnými. A měl jsem vždy svrchovanou touhu, abych se naučil rozeznávat pravdivé od klamného, abych viděl jasně do svých činů a kráčel s jistotou tímto životem.

Je pravda, že, posuzuje toliko mravy jiných lidí, sotva jsem v nich nalézal, co by mne posílilo; a že jsem v nich pozoroval téměř tolik rozličností, jako dříve v názorech filosofů. Největší tedy užitek, jež jsem z toho získal, byl, že, vida mnoho věcí, jež se nám zdají sice velice přemrštěné a směšné, avšak jsou přece obecně přijímány a schvalovány jinými velkými národy, naučil jsem se nevěřiti příliš pevně v nic, o čem jsem se přesvědčil pouze z příkladu a ze zvyků: a tak jsem se ponenáhlu osvobodil od mnohých omylů, jež mohou zatemňovati přirozené světlo našeho ducha a učiniti nás méně schopnými řídit se rozumem. Když však jsem věnoval několik roků takovému studiu knihy světa a pokusil se nabýti jisté zkušenosti, rozhodl jsem se jednoho dne zkoumati také sebe sama a použití všech sil svého ducha k volbě cest, kterými se mám bráti. Což se mi podařilo mnohem lépe, jak se mi zdá, než kdybych se nebyl nikdy vzdálil ani ze své země ani od svých knih.

ČÁST DRUHÁ.

Základní pravidla metody.

Byl jsem právě v Německu, kam mne přivolaly války, jež posud tam nejsou ukončeny; a když jsem se vracel z korunování císařova¹⁴⁾ k vojsku, počínající zima mne zadržela v ležení, kde, nenacházeje žádných styků, jež by mne rozptylovaly, a nemaje ostatně na štěstí žádných starostí ani vášní, jež by mne znepokojovaly, zůstával jsem po celý den uzavřen sám v teplé světnici, maje tak všechnu volnost obírat se svými myšlenkami.¹⁵⁾ A tu především mne napadlo uvážiti, že často není tolik dokonalosti v dílech, složených z několika částí a vytvořených rukou rozličných mistrů, jako v dílech, o nichž pracoval jen jediný.¹⁶⁾ Tak na příklad stavby, jež podnikl a dokončil jeden stavitel, jsou obyčejně krásnější a lépe uspořádané, než ony, jež se snažilo opravití několik lidí, kteří použili starých zdí, vystavěných k jiným účelům. A tak ona stará města, jež, byvše s počátku pouhými podhradími, stala se časem velkými městy, jsou obyčejně špatně rozvržena, srovnáme-li je s oněmi pravidelnými městy, vyměřenými na volném prostranství jediným inženýrem podle jeho vlastní úvahy, třeba na ně-

kterých jejich budovách, když je prohlížíme každou zvlášť, nalezneme často právě tolik, ne-li více umění, než u budov oněch druhých měst; avšak vidouce, jak jsou uspořádána, tu velká budova, onde malá, a jak křivé a nevyrovnané ulice tvoří, řekli bychom, že spíše náhoda je takovým způsobem upravila než vůle některých lidí, nadaných rozumem. A uvážíme-li, že přece v každé době bylo několik úředníků, kteří měli za povinnost bdíti nad stavbami soukromníků, aby byly na ozdobu obce, poznáme, že je nesnadno vytvořiti velmi dokonalé věci, pracuje-li se toliko o dílech druhého. Tak jsem si také představoval, že národy, které, byvše dříve polodivošské a zcivilisovavše se jen ponenáhlu, tvořily si své zákony jen postupně, když je nesnáze, plynoucí ze zločinů a sporů k tomu přinutily, nemohou být tak dobře uspořádány jako ony, jež od počátku, kdy se sdružily, zachovávaly zřízení nějakého rozumného zákonodárce. Jakož je docela jisto, že řád pravého náboženství, jemuž sám Bůh dal příkázání, musí být nesrovnatelně lépe upraven než všechny ostatní. A abychom mluvili o věcech lidských, myslím, že, byla-li Sparta kdysi velmi kvetoucí, nebyla toho příčinou správnost každého z jejích zákonů, z nichž mnohé byly dokonce hodně podivné, ba i odporovaly dobrým mravům, nýbrž proto, že, byvše vymyšleny toliko jediným člověkem, všechny směřovaly k témuž cíli. A proto jsem myslil, že vědy knižní, aspoň ony, jejichž vývody jsou toliko pravděpodobné a které nemají důkazů, byvše složeny a rozšířeny ponenáhlu z učení něko-

lika osob, nejsou nikterak tak blízké pravdě jako prostá uvažování, jež může přirozeně činiti jediný člověk se zdravým rozumem o věcech, jak se naskytanou. A rovněž tak jsem se domníval, že, ježto jsme všichni byli dětmi, než jsme dospěli, a musili jsme býti dlouho vedeni vlastními sklony i učiteli,¹⁷⁾ což obojí často si odporovalo a ani jedno ani druhé nám možná neradilo vždy k nejlepšímu, je téměř nemožno, aby naše úsudky byly tak čisté a tak pevné, jaké by byly bývaly, kdybychom byli užívali plně svého rozumu od okamžiku svého zrození, a kdybychom byli vždy bývali vedeni jen jím.

Je pravda, že se nikdy nestrhnou všechny domy města jediné proto, aby je znovu postavili jinak; avšak stává se přece, že mnozí lidé bourají své domy a znova je stavějí, ba bývají k tomu někdy nuceni nebezpečím, že domy samy spadnou, když jejich základy nejsou dosti pevné. Tímto příkladem jsem se přesvědčil, že by skutku nebylo rozumné, aby jednotlivec pojal úmysl reformovati některý stát, měně v něm vše od základů a převraceje jej, aby jej znova vybudoval; ani aby reformoval souhrn nauk¹⁸⁾ nebo jejich vyučovací osnovu, určenou pro školy. Že však, co se týče všech nauk, jež jsem až potud přijal, nemohl jsem učiniti nic lepšího, než rázem je odvrhnouti a pak znova přijmouti buď jiné, lepší, anebo tytéž, když jsem je byl přezkoumal, užívaje měřítka zralého rozumu. A věřil jsem pevně, že se mi takto zdaří žít svůj život mnohem lépe, než kdybych stavěl toliko na starých základech a kdybych se opíral jen

o principy, o nichž jsem se byl dal přesvědčiti ve svém mládí, nerozbíraje nikdy, jsou-li správné. Neboť ačkoli jsem v tom pozoroval různé nesnáze, nebyly přesto nikterak nepřemožitelné, a nebylo lze je srovnávati s nesnázemi, spojenými s reformou nejmenších věcí, týkajících se lidského společenství. Jeho veliké útvary je velmi nesnadno zdvihnouti, když se skácely, ba i zadržeti, když se vyšínuly, a jejich pád nemůže býti než velice prudký. Mají-li pak jaké nedostatky, — sama různost mezi nimi totiž dostatečně dokazuje, že mnohé z nich je mají, — život je bezpochyby značně zmírnil; dokonce se mnohým z nich vyhaul nebo je nepozorovaně napravil tam, kde by se jim dalo těžko čeliti úmyslně; a konečně jsou tyto nedostatky téměř vždy snesitelnější než jejich změna: stejně jako hlavní silnice, točící se mezi horami, stávají se ponenáhlu tak urovanými a pohodlnými, když se jich užívá, že je mnohem lépe jíti po nich, než snažiti se kráčeti přímější cestou slézáním skal a sestupováním na dno propastí.

Proto nikterak neschvaluji ony svárlivé a nepokojné povahy, jež, nejsouce povolány ani svým rodem ani společenským postavením k řízení věcí veřejných, přesto do nich myšlenkově zasahují nějakou novou reformou. A domníval-li bych se, že by v tomto spise byla nejmenší věc, pro niž by mne bylo možno podezírat z tohoto bláznovství, byl bych velice zarmoucen, že jsem strpěl, aby byl uveřejněn. Mé úmysly nešly nikdy dále, než k snaze o zlepšení mých vlastních myšlenek a o to, abych

stavěl na základech výlučně svých vlastních. Ukazuji vám tu příklad své práce, jež se mi dost líbila, ne ovšem proto, že bych chtěl komukoli raditi, aby ho následoval: ti, které Bůh lépe obdařil svými milostmi, budou snad míti vznešenější cíle, a u mnohých se velice obávám, že již můj cíl je příliš smělý pro ně. Samo rozhodnutí, zbaviti se všech nauk, v něž jsme dříve měli víru, není příkladem, jehož by měl každý následovati; svět je složen téměř jen z duchů dvojího druhu, pro něž se tento příklad nikterak nehodí: z těch totiž, kteří, pokládajíce se za obratnější, než jsou, nedovedou se vyhnouti přenáhlenosti svých úsudků ani míti dosti trpělivosti, aby v přesném pořadí vyvozovali všechny své myšlenky, — takže, kdyby se jednou odvážili zapochybovati o zásadách, jež si osvojili, a uhnouti se s obvyklé cesty, nikdy by se nemohli držeti stezky, vedoucí přímo, a zůstali by v bludech po všechn svůj život; a pak z oněch, kteří, majíce dosti rozumu anebo skromnosti, aby uznali, že jsou méně schopní rozeznati pravdivé od klamného než někteří jiní, jimiž mohou být poučeni, musí se spíše spokojiti následováním učení oněch jiných lidí, než aby sami hledali lepší.

Co se mne týče, byl bych asi patřil k těmto druhým, kdybych byl měl jen jednoho učitele, anebo kdybych nebyl znal rozdíly, jež byly za všech dob mezi názory nejucenenějších. Avšak věda již od času svých kolejních studií, že nelze si vymysleti nic tak zvláštního a tak málo hodného víry, co by nebylo bývalo řečeno některým z fi-

losofů;¹⁹⁾ a později na cestách poznáv, že všichni, kdož mají názory od našich značně odlišné, nejsou proto ještě barbary ani divochy, nýbrž že mnozí z nich používají rozumu stejně jako my, anebo ještě více; a uváživ, kterak týž člověk, s týmž rozumem, byv vychován od svého dětství mezi Francouzi nebo Němci, stává se jiným, než kdyby byl vždy žil mezi Čiňany nebo Kanibaly; a kterak, módu našich šatů nevyjímaje, tatáž věc, jež se nám líbila před desíti roky, a jež se nám snad bude líbiti znova, než uplyne deset let, nyní se nám zdá výstřední a směšná: takže je to spíše zvyk a příklad, co nás přesvědčuje, než nějaké jisté poznání; a že přece většina hlasů není důkazem, jenž by něco platil při pravdách poněkud nesnadno poznatelných, protože je mnohem pravděpodobnější, že je spíše nalezl jediný člověk než celý národ: nemohl jsem si vybrati nikoho, jehož názory by se mi zdály vhodnějšími než názory jiných, a shledal jsem, že jsem nucen ujmouti se sám svého vedení.

Avšak jako člověk, který kráčí sám a ve tmách, rozhodl jsem se jíti tak zvolna a býti tak obezřelý v každém směru, abych se, postupuje jen velice pomalu, vystříhal aspoň pádu. Nechtěl jsem také s počátku nadobro zavrhovati žádný z názorů, jež se dovedly vetřítí do mé víry, nejsouce tam uvedeny rozumem, aniž jsem předtím věnoval dostatečně času na rozvržení podnikaného díla a na hledání pravé metody, abych došel znalosti všeho, čeho by byl můj duch schopen.

Ve svých mladších letech²⁰⁾ studoval jsem trochu

z věd filosofických logiku a z věd matematických geometrickou analýsu a algebru, tři umění či vědy, jež, jak se zdálo, mohly prospěti poněkud mému cíli. Avšak rozbíraje je, zpozoroval jsem, že v logice její sylogismy a většina jejích ostatních nauk spíše se hodí k tomu, vykládati druhému věci známé, anebo, jako nauka Lullova,²¹⁾ mluvití bez soudnosti o věcech neznámých, než jim naučiti. A ačkoli logika obsahuje vskutku mnoho pravidel velmi pravdivých a velmi dobrých, je mezi nimi přimíšeno tolik jiných buď škodlivých nebo zbytečných, že je téměř tak nesnadno je navzájem oddělití, jako vytesati Dianu nebo Minervu z kusu mramoru, jenž není posud ani opracován. Co se pak týče analýsy starých a algebry moderních,²²⁾ nehledíc na to, že se vztahují toliko na otázky velmi abstraktní a že se jich zdánlivě nedá k ničemu použití, první z nich je vždy tak odkázána na přihlížení k názorným tvarům,²³⁾ že může cvičití intelekt jen s velkou námahou obrazotvornosti; a při druhé z nich jsme do té míry podrobeni jistým pravidlům a jistým číslům,²⁴⁾ že z ní učinili zmatené a temné umění, ducha zatěžující, místo vědy, ducha vzdělávající. To bylo příčinou, že jsem pokládal za potřebné hledati nějakou metodu jinou, jež, majíc přednosti těchto tří, byla by prosta jejich chyb. A jako mnohost zákonů bývá často omluvou neřestem, takže stát je mnohem lépe řízen, má-li jen velmi málo zákonů, jež jsou velice přísně zachovávány: tak jsem se domníval, že místo onoho velkého počtu pravidel, z nichž je složena

logika, budu míti dosti na čtyřech,²⁵⁾ jen rozhodnu-li se pevně a na stálo, že se od nich ani jedinkrát neuchýlím.

První bylo, nepřijímati nikdy žádnou věc za pravdivou, již bych s evidencí²⁶⁾ jako pravdivou nebyl poznal: t. j. vyhnouti se pečlivě ukvapenosti a zaujatosti; a nezahrnovati nic víc do svých soudů než to, co by se objevilo tak jasně a zřetelně mému duchu, abych neměl žádnou možnost pochybovati o tom.

Druhé, rozdělití každou z otázek, jež bych prozkoumával, na tolik částí, jak je jen možno a žádoucí, aby byly lépe rozřešeny.²⁷⁾

Třetí, vyvozovati v náležitém pořadí své myšlenky, počínaje předměty nejjednoduššími a nejsnáze poznatelnými²⁸⁾, stoupaje povlovně jakoby se stupně na stupeň až k znalosti nejsložitějších, a předpokládaje dokonce řád i mezi těmi, jež přirozeně po sobě nenásledují.²⁹⁾

A poslední, činiti všude tak úplné výčty a tak obecné přehledy, abych byl bezpečen, že jsem nic neopomínil.³⁰⁾

Ony dlouhé řetězy docela prostých a snadných důvodů, jichž geometrové obvykle užívají, aby došli svých nejnepřehlednějších závěrů, daly mi popud k názoru, že všechny věci, jež se mohou státi předměty lidského vědění, následují po sobě stejným způsobem, a že, když se jen vyhneme tomu, přijímati nějakou věc nepravdivou za pravdivou, a když zachováváme vždy pořádek, jakého je potřebí k vyvozování jedněch z druhých, nemůže býti nic tak vzdáleného, aby se toho na konec nedosáhlo, ani

tak skrytého, aby to nebylo objeveno.³¹⁾ Nebylo pro mne příliš nesnadné najíti ony věci, jimiž bylo potřebí začíti: neboť jsem již věděl, že jsou to věci nejjednodušší a nejsnáze poznatelné; a vida, že mezi všemi těmi, kteří předtím hledali pravdu ve vědách, toliko matematikové byli s to naléztí určité důkazy, t. j. určité jasné a evidentní důvody, nikterak jsem nepochyboval o tom, že je nutno počítati těmi, kterými se oni zabývali; nesliboval jsem si od nich ovšem žádný jiný prospěch než ten, že si můj duch zvykne poznávati pravdu a neuspokojovati se falešnými důvody. Avšak neměl jsem v úmyslu se pokoušeti, abych si proto osvojil všechny jednotlivé vědy, jež se obyčejně nazývají matematické;³²⁾ a vida, že se všechny tyto vědy, ačkoli jsou jejich předměty rozdílné, shodují, pokud berou v úvahu toliko různé vztahy nebo poměry, jež jsou v nich, pokládal jsem za lepší, obíratí se jen těmito vztahy všeobecně a bráti při tom v úvahu jen takové předměty, jež by byly s to usnadniti mi jejich poznání;³³⁾ a dokonce je nikterak na tyto předměty nevázati, aby bylo možno je aplikovati tím lépe potom na všechny ostatní, jimž by vyhovovaly. Potom uvědomiv si, že bude nutno k jejich poznání zkoumati leckdy každý zvlášť; a jindy jen zapamatovati si je nebo obsáhnouti několik z nich najednou: myslil jsem, že pro lepší zkoumání každého jednotlivě musím si je představovati jako poměry přímek, protože jsem nenalezl nic prostšího, ani nic, co bych mohl zřetelněji představití své obrazotvornosti a svým smyslům; avšak že pro pamatování nebo

pochopení několika z nich najednou je nutno označiti je několika, pokud možno nejkratšími symboly početními;⁸⁴⁾ a že si tímto způsobem vypůjčím vše, co je nejlepší v geometrické analýse a v algebře, a opravím všechny chyby jedné druhou.

A vskutku se odvažuji říci, že přesné zachování toho mála pravidel, jež jsem si zvolil, mi tolik usnadnilo řešení všech otázek, jež tyto dvě vědy zabírají, že jsem ve dvou nebo třech měsících, v nichž jsem je zkoumal, počav od nejjednodušších a nejvšeobecnějších věcí a používaje každé pravdy, kterou jsem našel, jako pravidla, jež mi pak pomáhalo nalézati pravdy další, nejen dovedl rozřešiti mnohé otázky, které jsem kdysi pokládal za velice nesnadné, nýbrž že se mi nadto nakonec zdálo, že dokáži určití dokonce i u těch, jichž řešení neznám, jakými prostředky a do jaké míry je možno je rozluštiti.⁸⁵⁾ Nebudete mne snad tedy pokládati za příliš marnivého, uvážíte-li, že existuje toliko jedna pravda o každé věci, a kdokoli ji nalezne, ví o ní tolik, kolik lze o ní věděti; na příklad dítě, znalé aritmetiky, učinivši součet podle pravidel, může býti jisto, že našlo v onom součtu, o který mu šlo, vše, co lidský duch může nalézt. Vždyť přece metoda, učící zachovávatí správný postup a vyčísti přesně všechny podmínky toho, co hledáme, obsahuje vše, co dodává jistoty pravidlům aritmetiky.

Avšak nejvíc uspokojovala mne tato metoda tím, že jsem byl ubezpečen, že, užívaje jí, užívám ve všem svého

rozumu, ne-li dokonale, aspoň podle svých možností; že nadto, řídě se jí, jsem cítil, že si můj duch poněmáhu zvyká chápati jasněji a zřetelněji předměty, kterými se zabývá; a že, neomeziv tuto metodu na žádnou látku vybranou, hodlal jsem ji aplikovati se stejným užitekem na problémy ostatních věd, jak jsem učinil v problémech algebraických. Ne že bych se byl proto odvážil prozkoumávati hned všechny ony problémy, které by se naskytly; neboť to by již bylo odporovalo postupu, jež metoda předpisovala. Avšak dbaje toho, že jejich zásady musí býti všechny vypůjčeny z filosofie, v níž jsem jistých zásad posud nenacházel, domníval jsem se, že je především potřebí, abych se snažil o stanovení takových zásad ve filosofii; a ježto tato věc je nejdůležitější věcí na světě a nutno se při ní nejvíce obávati přeháhlenosti a zaujatosti, měl jsem za to, že se nesmím o to pokusiti, pokud jsem nedosáhl mnohem zralejšího věku, než bylo třiačtyřicet let, kolik jsem tehdy měl, a pokud bych napřed neztrávil mnoho času v přípravách k tomu, jednak vymyjuje ze svého ducha všechny špatné názory, jež jsem si předtím osvojil, jednak sbíraje četné zkušenosti, jež by byly pak látkou k mým úvahám, a cviče se neustále v metodě, kterou jsem si přikázal, abych se v ní víc a více utvrzoval.